

6. kapitel. *Soldage*

Soldage

I det brev til Gyldendals direktør Nansen, som i efteråret 1903 ledsagede manuskriptet til *Soldage*, rejsebogen fra Andalusien, skrev Nexø:

En Mand spurgte mig i Dag, hvilket Maal jeg nu havde sat mig med min nye Bog; jeg maatte nøjes med at sætte et hemmelighedsfuldt Ansigt op. Bagefter faldt det mig saa ind, at det kunde være lidt af en Opgave at præsentere en Verden, hvis Mennesker tillige er Skabninger, for en Verden, hvis Mennesker tillige er Maskiner. Men nu var det desværre for sent. Det er en stor Fejl at være fordringsløs – og det er denne Bog.

Derfor burde den have et meget prangende Omslag.¹

Forlaget imødekom Nexøs forslag og gav bogen citrongult omslag med titlen trykt i rødt og et fotografi af en skælnsk smilende sigøjnerkvinde. Og fordringsløs er *Soldage* i den betydning, at den så åbenlyst er skrevet af lyst og overskud. Fordringsløs også således, at dens journalistiske karakter og tilsyneladende løse komposition tillod forfatteren i 1924 uden videre at føje to kapitler ind i dens anden udgave. Alligevel hang Nexø ved den og tilkendte senere sine to rejser i Andalusien afgørende betydning for udviklingen af sit forfatterskab, sine etisk-politiske anskuelser og sin generelle livsindstilling.

Og bogen er et centralt værk i Nexøs forfatterskab. *Soldage* viser tilbage på de rejsebreve, hvormed den unge Nexø for første gang søgte at ernære sig ved

sin pen. Og den peger frem imod *Pelle Erobreren*. *Soldage* markerer overgangen fra Nexøs ungdomsfattesskab til hans modne værk. *Soldage* er måske også hans frieste værk: Her skal ikke bevises noget, alle paroler er efterladt derhjemme. Her er ingen ideologi, der skal demonstreres, intet program, der skal eftervises. Men her er meget, der skal vises.

Efter Systemskiftet

I et brev til Johan Skjoldborg skrev Nexø i april 1902:

Hvordan er du til Mode i Suppedasen? Jeg har sku mest Lyst til at stikke af fra det hele og blive borte et Aarstid eller to. Det er ikke morsomt at gaa og se paa alt det politiske Slapsvanseri; og man slipper næppe igennem det uden Befængthed, saadan noget er demoraliserende.²

Og til *Politiken*'s redaktør, Edvard Brandes, skrev han i september fra Rom:

Mug gør forfærdelig hurtigt derhjemme, det skulde nødig have Lov at gro over Hørups Tanker, og muligvis bliver "Politiken" i den kommende Tid deres eneste Fristed.³

Skuffelsen over den politiske udvikling i Danmark efter Systemskiftet 1901 var udbredt i de radikale kredse, Nexø færdedes i. Det var jo meget godt, at der ikke længere kunne regeres imod et Folketingsflertal. Men på Nexø, som var politisk, men ikke specielt partipolitisk interesseret, virkede det nærmest, som om de folkelige kræfter i landet hermed

mente at have nået deres endemål. Konsensuspolitikken blev den fremherskende, forsoning og enighed, skønt det for Nexø syntes, som om der netop med Systemskiftet var politiske muligheder som aldrig før for grundlæggende forandringer. Han følte sig derfor i opposition til 'bonde-Venstre', men ønskede sig heller ikke noget socialdemokratisk "Proletar-Despoti".⁴ Det er på den baggrund, man skal forstå de talrige hib til den hjemlige politiske sathed og nationale selvtilstrækkelighed rundtom i *Soldage*:

I tre Uger har vi ingen Post faaet [...]. Er Danmarks Bønder stadig Verdens mest oplyste? for det er længe siden, jeg saa danske Aviser, og i Udlandets nævnes de slet ikke – nævnes Danmark overhovedet ikke. Og Gammelfar Sørensen selv, har han sparket af sig og faaet Snue, eller sover han fremdeles trygt og forfatningstro under den fine Nathue, han anskaffede sig ved Systemskiftet?⁵

Rejseruten

I juni 1902 skiftede Nexø bladsamarbejdspartner fra dagbladet *København* og blev nu i en lang årrække fast skribent i det radikale hovedstadsorgan *Politiken*. Og gennem aftaler om kroniker og korrespondancer til *Politiken* og til *Venstres Folkeblad* i Ringsted sikrede Nexø sig nu grundlaget for, at han og fru Margrethe i efteråret 1902 kunne tiltræde en rejse til Italien og Spanien, Nexøs anden store rejse til Syden. Forbindelsen til *Ringsted Folkeblad* gik gennem bladets nye redaktør, Niels Bransager, som tidligere havde været tilknyttet *Politiken*, hvorfra Nexø kendte ham personligt.⁶ *Politiken* betalte 35 kroner pr. kronik.⁷ Nogle af rejsebrevene tryktes også i andre blade. Og endelig gav Gyldendal, som skulle udgive den bog, der ville komme ud af rejsen, Nexø

et månedligt forskud på 200 kroner, så længe rejsen varede. Nexø var med andre ord økonomisk godt polstret til denne rejse.

Den rute, de fulgte i 1902-1903, ligner den, Nexø havde fulgt i 1894-1896, men prioriteringen af rejsemål var forskellig. I 1894-1896 var han ti måneder i Italien, nogle uger i Marokko og syv-otte måneder i Spanien.⁸ I 1902-1903 var han kun to måneder i Italien og godt fem måneder i Spanien.⁹

Spanien 1902

Hvis Nexø var led og ked af den hjemlige konsensus- og kompromispolitik efter Systemskiftet, så var han kommet til det rette sted. Spanien anno 1902 var mildt sagt ikke præget af konsensus. Landet havde siden 1820 gennemlevet talrige revolutioner og store revolutionære opstande – og utallige mindre. Mellem 1902 og 1905 regeredes der med hård hånd af skiftende konservative, monarkistiske regeringer over for en voldsom, men spredt opposition. Oppositionen var sammensat af alt fra republikanske liberalister – Spanien havde været republik i den korte periode 1873-1874 – over socialdemokrater til anarkister af forskellige retninger. En konservativ regering, dannet netop ved Nexøs ankomst i december 1902, faldt et halvt år efter på grund af stigende tilslutning til republikanerne, kun for at blive afløst af et endnu mere reaktionært ministerium, som intensiverede forfølgelsen af oppositionen.

Arbejderbevægelsen udgjorde ikke noget synderlig stærkt element i denne opposition. Ved århundredskiftet var der et socialdemokratisk parti, som ikke havde nogen særlig tilslutning, og en meget udbredt, men opsplittet anarkistisk, navnlig anarkosyndikalistisk bevægelse. Den vender vi tilbage til.

Fra folklorisme til radikalisme

Om *Soldage* skrev Nexø i sine *Erindringer*, at han her havde sammenfattet indtrykkene fra sine to rejser i Syden 1894-1896 og 1902-1903. Men skønt en stor del af stoffet fra 1894-1896 faktisk indgår i *Soldage*, så er baggrunden for og det litterære udbytte af de to rejser alligevel ret forskelligt.

På sin første rejse skrev han som højskolemand og rejsekskribent for Venstrepressen i provinsen overvejende som folklorist. Og han berettede respektfuldt om de ”glimrende Kirkefester i Rom i Julen”¹⁰ 1895. Han opholdt sig mest i Italien.

På den anden rejse er han kun i Italien i forholdsvis kort tid, og på første side af *Soldage* affejer han landet med en meget flot håndbevægelse:

Naturligvis er Landet smukt, men lidt for meget Tableau, altfor megen Idyl. Dets Gavtyve er for smilende elskværdige, hele Nationen ler og er rund – efter Drikkepenge.¹¹

Fra den første rejse foreligger der en enkelt fortælling om rebellerende spansk almue, nemlig Nexøs først publicerede fortælling, ”Pan a ocho (En Kvinderevolution)”. I denne naturalistiske fortælling om et spontant oprør (eller snarere en demonstration) mod stigende brødkriser og om gendarmeriets brutale nedkæmpelse af oprøret, var forfatterens sympati tydeligvis på de aktionerende kvinders side. Men betegnende nok bevægede fortællingen sig med samme lethed i sin skildring af andre samfundslag og gav – for kontrastens skyld – en indtægende skitse af en overklassepige, bypræfektens unge datter. Forfatteren skriver som alvidende fortæller, og perspektivet er til syvende og sidst en

sympatetisk, men uden- og ovenforstående betragters.

Men da han vender tilbage i 1902-1903 er han blevet radikal. Skildringerne af Sevillas trodsige og rebelske *cigareras*, af en gammel anarkistisk landarbejder og hans søn i Cordoba-toget samt af ”Alfonso M.” og de andre anarkister i landsbyen ”X” er ikke blot skrevet med den udenforståendes medlidenhed over for fattige mennesker og med forståelse for deres afmægtige oprør, men de fremholdes af Nexø som ideal modsætning til det satte og selvtilfredse Danmark efter Systemskiftet.

Tilsvarende er han i 1902-1903 i behersket radikal grad blevet antiklerikal og kalder i *Soldage* respektløst helgenrelikvier for ”gamle Klude og Ben”¹², satiriserer over snavsede munke, katolske præsters omgåelse af cølibatet og så videre. Antireligiøs, egentlig ateist i Georg Brandes’ ånd var han dog ikke blevet – og blev det aldrig.

Symbolisten Nexø

Også æstetisk havde Nexø bevæget sig langt mellem 1894-1896 og 1902-1903. *Soldage* er skrevet af en digter, som i stilistisk bevidsthed og sprogligt mesterskab er på højde med det mest avancerede i samtidens prosa, men som også er sin egen.

Uden en Sky staar Solen Dagen igennem paa Himlen og ryster sin Styrke ørkesløst ud over det umættelige Hav. Og naar den træt synker mod Horisonten, strækker Havet sig ud i gylden Dejlighed, som vilde det holde den tilbage; det blusser i ublu Farver, svømmer som en Guldflod af Haar langt ud i Vest. Og Solen griber stærkt i det dejlige Guldhaar, idet den gaar ned. Da gaar der

en Gysen gennem Havet, en rødrende Blu, som skammede det sig over sin pragtfulde Nøgenhed, det synker mat hen, med et svagt gyldent Skær henaandet over sig. Og Øster fra bærer Aftenen et Flor af lys Drap og Askegraat frem og dækker det nænsomt over den nøgne.

Himmel og Hav er borte. [...] Graat i alle Toner og Afskygninger, og intet andet end Graat! [...] et Farvedigt uden Farver, saadan nynnner Almuen sin Poesi Verden over, saadan har Urtaagen set ud.¹³

Sådanne lange lyriske beskrivelser fra Middelhavet og fra Atlanten i indledningskapitlerne ”Undervejs” og ”Den hvide By” (det vil sige Cadiz) har tydeligvis lært af symbolismen, hvordan man fremsuggerer anelser. Idet havet fremstilles dels som en smuk, nøgen kvinde med solen som sin elsker, dels som grå urtåge med direkte allusion til almue, foregriber forfatteren sin skildring af den andalusiske almues sensualitet.

I stilistisk gæld står *Soldage* også til impressionismen og dens fragmenterende øjebliksfremstilling. Når Nexø vil beskrive stilheden og stilstanden i Cadiz, kaster han en byge af alt det, han *ikke* sanser, i hovedet på læseren og lader det indtage rollen som handlende subjekt:

Her er ingen elektrisk Sporvogn til at kime og brumme og gøre nervøs, intet Kor af galende Fabriksskorstene, ingen rumlende Arbejdskærre. Den Luftens evige Skælven, som kendetegner den moderne By, Grundenes og Murenes uophørlige Vibreten, den opslidende Hvepsetone fra Millioner klirrende Ting, Menneskekoget – alt dette

findes ikke i Cadiz, hvis enkelte Lyde høres langt ud som i en Landsby.¹⁴

På det underliggende plan er opremsningen af alt det (ikke) sansede imidlertid velordnet, idet den tematiserer en generel modsætning mellem bevægelse og liv henholdsvis stilstand og død. En modsvarende skildring af byliv finder vi i afsnittet om tyrefægterbyen Ronda:

Menneskene [...] gjorde underlige Fagter og skreg besat, bedst som de gik for sig selv og arbejdede. Klangfulde korte Raab og lys Skogren gik over deres Struber som Hjortes Kalden; en og anden huggede sin Kniv i Træværket, saa den dirrede. Saa han en Blodstraale springe til Vejrs, hedere rød end Tomatfrugten og det spanske Peber? hørte han et Angstsprog mere skingrende lyst end dette hidsige Gule? [...] Farverne snørede min Strube sammen og jeg syntes, at alt dette om et Øjeblik maatte briste og sprøjte mig sin Saft i Øjnene som levende Blod, saa spændt det var.¹⁵

Citatet tematiserer et drabs- og blodmotiv i Ronda-afsnittet. Nexø anvender i dette og andre afsnit en ’impressionistisk’ teknik i et ’symbolistisk’ øjemed.

Kompositionen

Var *Soldage* således i stilistisk henseende et moderne værk, så griber den underliggende komposition meget langt tilbage i litteraturhistorien – og helt frem. Kapitlet ”Morgenvandring”, der blev indføjet i anden udgave, er på det ydre plan en byvandring gennem Granada og opland. På det underliggende plan foregår der, med udgangspunkt i en lys morgenidyl, en nedstigning til mørke, snavs, død og råd i en rakkerkule på vegaen (sletten), og

derfra atter en opstigning til blændende lys, renhed og overdådig pragt i det mauriske palads Alhambra. En tilsvarende kompositorisk bevægelse ses mange andre steder, således i kapitlet ”Sol”, der betegnende nok er sammensat til ét kapitel af stof, der oprindeligt stod trykt i avisartikler med de komplementære titler ”Livsglæden!” og ”Døden!”

Denne bevægelse, flere gange gentaget, ligger også bag hele *Soldage's* tilsyneladende løse komposition. Fra det uformelige, schatterende vand og lys og fra anelsen om det forestående begynder rejsen ind i det muntre land (Sevilla) og op i bjergene ved Loja og Ronda. Men derfra ned til det nøgterne og usensuelle britiske Gibraltar med de mørke og kolde, dødbringende kanongallerier; så over strædet til middelaldermørket og stilstanden i Tanja med et ’hospital’ og et fængsel, hvis ’patienter’ og fanger i lige grad har udsigt til at dø, og til øksesvingende selvpinere. Derpå tilbage til ”Sol”, til opløftende møder med bjergenes anarkister og med Granadas generøse almue, kontrasteret af de snavsede, snu og åndløse sigøjnere, som bor i mørke huler (i opfattelsen af romaerne deler Nexø her og andre steder den gængse nedladende opfattelse af dette folkefærd). Og endelig op og væk i en art luftfart, ”Gennem Bjærgene med Diligence”.

Mere skematisk kan kompositionen fremstilles således: Først forventning og glæde, lys anelse, opstigning. Derpå nedstigning til mørke, stilstand og død. Og endelig genopstigning til lys, liv og forløsning.

Det er et urgammelt kompositionsprincip, som man finder allerede i Europas ældste ’rejseroman’, Homers *Odysseen*. Det ligger under alle Bibelens bøger foruden utallige myter og folkeeventyr. I nyere tid

danner det grundlag for dannelsesromaner siden den første af arten, Goethes *Wilhelm Meisters Lehrjahre*.

Men at lade kompositionen og de ydre tildragelser bære et værks betydning frem var også noget af det, der kendetegnede den moderne symbolisme, for eksempel Sophus Claussens rejsebøger fra Frankrig og Italien 1896, *Antonius i Paris* og *Valfart*, som vi vender tilbage til.

Soldage, der på det ydre plan er en skødesløst sammensat rejsebog af journalistisk karakter, er meget bevidst komponeret. Og den har præg af eller nærmer sig stærkt til at være en symbolistisk rejseroman. Kompositionens og rejsens samlede resultat bliver løftelse og indfrielse af håb, hvorom senere. Om bogens overordnede symbol kan siges følgende:

El sol criador – den skabende sol

Soldage hedder bogen; solen er således værkets ’titel-person’. Og ”Sol” hedder et af bogens længste kapitler. Solen er det overgribende symbol, og solens betydning spænder fra det erotiske over det socialpolitiske til det religiøse.

Nexø skildrer

Sydens store Eros: Solbrunsten, der svulmer og straalere i alt det skabte og overskyller Menneskenes ikke blot Erotik men hele Væsen, saa vi læser den samme fortættede Blodets Spænding af en Lillefingers mindste Bevægelser, af et Barns eller en Oldings Holdning og Udtryk som af et Par vanvittig forelskede Øjne hjemme.¹⁶

Den andalusiske sensualitet ytrer sig som rytme, rytme i gangen og i en lille almuepigens dansetrin så-

vel som i en hårdtsåret tyrefægters sidste piruet i arenaen. Sensualiteten udtrykker sig også i spanier-nes, specielt andalusiernes spontant revolutionære indstilling til samfundsspørgsmål.

Solen er ”*el sol criador* – den skabende Sol”,¹⁷ ja, den er selve skaberen, Gud: ”Ved Ottetiden kommer Gud i al sin Glans og lyser ind i mit Kammer saa rigt, aa saa rigt, at jeg ikke behøver at tænde Kulbækkenet”,¹⁸ siger en fattig kone. Og: ”Se Skaberen! se Gud! siger Almuen med tindrende Øjne, naar Solen stiger over Bjærgene.”¹⁹

Den sensuelle folkereligiositet, Nexø her skildrer så forelsket, har ikke noget specielt at gøre med katolicis-men, skønt helgendyrkelse ifølge Nexø går glimrende sammen med den. Den er ifølge Nexø en højst materialistisk religion, som ikke ytrer sig i forsagende håb om et bedre liv hinsides den jordiske jammerdal, men i glæde over livet og skaberværket her og nu, eventuelt i oprør. Sjæl og legeme hører sammen, døden er derfor livets fjende og modsætning, ikke dets fuldbyrdelse. Religiositeten ytrer sig som tændthed og nær-vær, ikke som trøst, den er evangelium, ikke dogme.

Og Nexø tror ikke, at ”en graa, taaget, sludfuld Nordbo”²⁰ helt kan forstå denne sensualitet. Nordboen ”maa indskrænke sin Kærlighed til selve Hjær-tet og forskanse den dér, [...] fordi alle Magter er fjendtlige mod hans lille Eros og til sidst kvæler den alligevel.”²¹ Men også Nexø selv kom til Syden fra det grå og tågede, sludfyldte, midt- og konsen-sussøgende Danmark. Når han fascineret skildrer spaniernes sensualitet, og når han øjensynligt her oplever noget befriende, så peger fascinationen også hen på forhold og sammenhænge, han selv havde tumlet med siden højskoleårene.

I Alhambrapaladset oplever han at føle sig ét med verden:

Alt hvad Livet rummer af lyst og løftende findes i dette Trylleslot, der saa hemmelighedsfuldt for-maar at knytte Tilskueren til den store Verden derude, faa ham til at føle sig midt i Helheden, et Led af den. Alhambra er som en lutret Verden, hvor alle Slagger er bortbrændte, og man kun er Ansigt til Ansigt med det største i Livet – det evige.²²

Med litteraturhistorikeren Jørgen Hunosøes ord: ”Sådan taler kun et livsforelsket, religiøst sindet menneske”, som har fået ”del i den store Eros”.²³

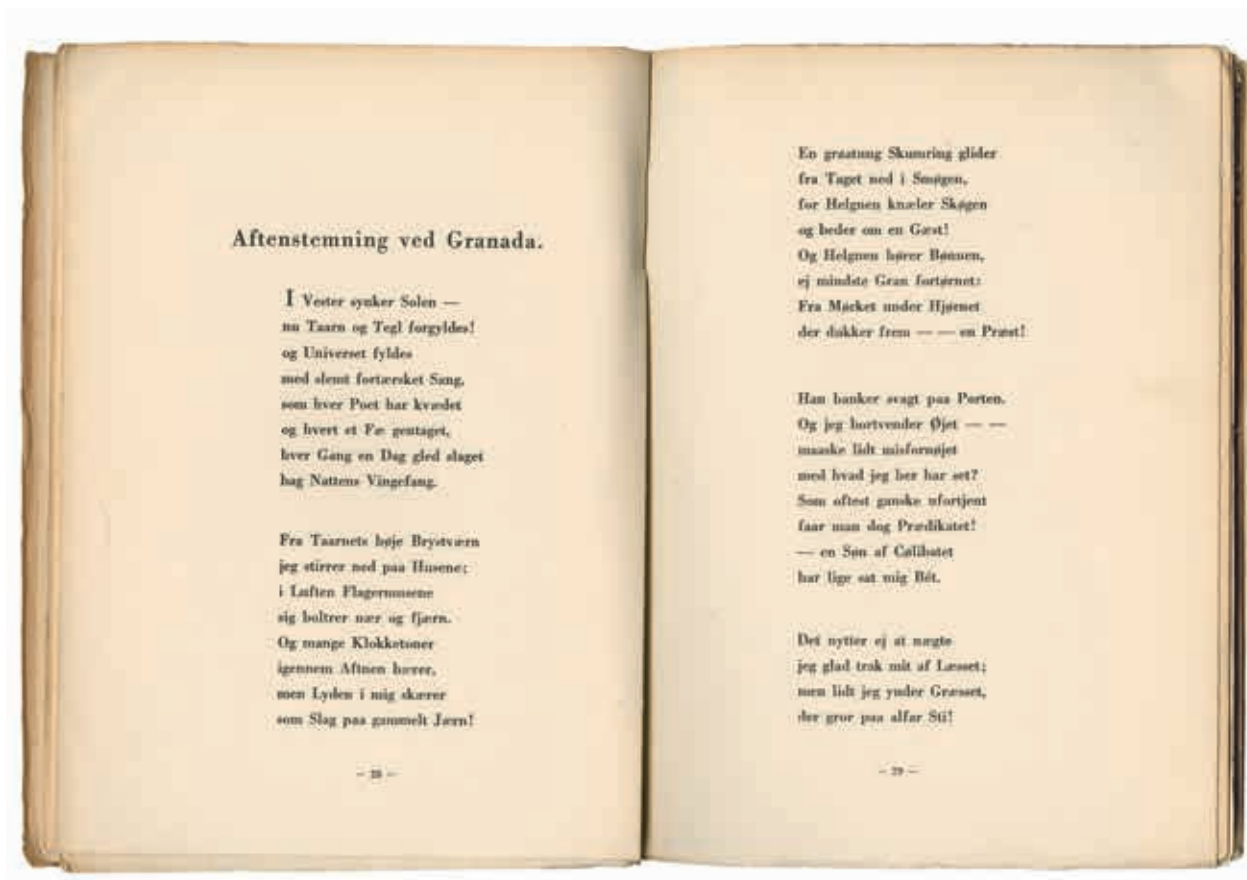
Andalusisk sensualitet

Umiddelbart inden sin første rejse til Syden i 1894 mente Nexø, som fortalt, at have fundet en sam-menhængende livsanskuelse i grundtvigianismen i dén nationale og kristelige form, den fremtrådte i på Askov Højskole:

[...] jeg véd, hvor der plejes i Kjærlighed øm et Glimt af den hellige Drøm.²⁴

Højskolebevægelsen fremstilledes som en lykkelig syntese af hjemlig redelunhed og maskulint heroisk stræben. Den grundtvigianisme, Nexø havde ople-vet, var udtryk for en religiositet, der ikke adskilte ånd og materie, og den omfattede også det social-politiske ideal, at få burde have for meget og færre for lidt. Kødet var ikke åndens modsætning, men dens redskab.

Den sensuelle folkereligiositet, Nexø mødte i Anda-lusien, var langt mindre reflekteret i sin opfattelse

Nexø's eneste digtsamling, Digte, udkom i 1926, men rummer også digte skrevet under hans rejser i ungdomsårene.

af forholdet mellem ånd og materie, end den grundtvigianisme var, som tidligere havde skabt stor sammenhæng for ham. Men sensualiteten i Andalusien omfattede det erotiske og det socialpolitiske på langt mere frejdig vis, end grundtvigianerne havde gjort. Og hos den hjemlige radikalisme, som Nexø i mellemtiden havde tilsluttet sig, stod den erotiske frigørelse ganske vist øverst på programmet, men den var i socialpolitisk henseende borgerlig. Og navnlig var den mindre universel i sine frihedsidealer.

Men den andalusiske sensualitet var universel, den udtrykte som levende håb og menneskelig realitet

alle de socialpolitiske, erotiske og andre almenmenneskelige forestillinger om et jævnt og muntert, virksomt liv på jord, altså alle de forestillinger, som omgangen med grundtvigianerne på Bornholm og i Askov havde skabt i Nexø's sind, og som radikalismen i København havde suppleret, men som ingen af dem fuldt ud havde indfriet for ham. Nu fandt Nexø i Andalusiens bjerge en værdig repræsentant for den universelle sammenhæng i livssyn og livsførelse, for den helhed og konsekvens, han havde eftersøgt: anarkisten Alfonso.

Ham skal vi snart præsentere i fuld figur.

Anarkismen

Baggrunden for anarkismens udbredelse specielt i Andalusien var eksistensen af et stort og stærkt forarmet landproletariat. Gennem århundreder havde fæstebønder og jordløse landarbejdere udgjort arbejdskraften ved Andalusiens latifundier (storgodser). Så da anarkisterne dukkede op i 1870'erne med agitation for godsernes udstykning, fængede parollen straks. De anarkistiske agitatorer var – bortset fra kirkens repræsentanter – de første dannede mennesker, der nogensinde havde henvendt sig til Andalusiens fæstebønder og landarbejdere som til menneskelige væsener, som til medmennesker. De levede ofte selv asketisk (i ringe lighed med den i *Soldage* portrætterede salonrevolutionære agitator don Luis), drog som 'lægprædikanter' fra landsby til landsby, spiste med ved bøndernes og arbejderne fattige måltider, læste op for dem af Kropotkins *Erobringen af Brødet* og prædikede ateisme – for en af de i teknisk-økonomisk henseende mest tilbagestående landbefolkninger i Europa.

Bevægelsen gav sig i begyndelsen primært udtryk gennem helt spontane aktioner. I 1892 havde en landarbejderhær bevæbnet med segl og jagtgeværer således pludselig invaderet Jerez da la Frontera i nærheden af Cadiz og angrebet 'alle med pænt tøj'. Afbrænding af godsernes høst, drab på vagthunde og mord på gendarmere forekom også. Strejker, ikke mindst for kortere arbejdstid, hørte til dagens uorden.

Nøjagtig hvor stor tilslutning anarkismen havde i Spanien omkring århundredskiftet, er vanskeligt at opgøre, men den var altid størst i Andalusien. De foreliggende opgørelser over organiserede anarkister siger imidlertid heller ikke meget om anarkismens faktiske indflydelse. I Andalusien var fattigdommen

så trykkende, at mange anarkistisk indstillede simpelthen ikke magtede at betale kontingenter. De organiserede var bevægelsens kernetropper, men omkring denne elite af agitatorer, organisatorer og udgivere af propagandaskrifter flokkedes der store skarer af sympatisører, som massivt og entusiastisk bakkede enhver aktion op, selv når formålet var mindre klart.

I Andalusien stod de anarkistiske føderationer, heriblandt den lokale føderation i Granadaprovincen La Obra (arbejdet), ved århundredskiftet samlet i paraplyorganisationen Faro de Andalucía (Andalusiens fyrtårn). Denne bestræbte sig på at samordne de spontane aktioner. Og når Nexø beklager, at der manglede koordination, så bør det anføres, at der den 17. april 1903, altså umiddelbart efter Nexøs besøg, udgik en anarkistisk organiseret strejkebevægelse fra Cordoba. Den bredte sig til hele Andalusien og varede i to år. Da måtte den opgives på grund af hungersnød.

Men selv når opstandene og strejkerne blev slået ned, lederne arresteret eller henrettet og føderationerne forbudt, forblev anarkismen stærk i Andalusien. Den forblev stærk som sindstilstand, som socialt håb i en form, der, hvor paradoksalt det end måtte forekomme en moderne, sekulariseret nordisk tankegang, må kaldes religiøs. De anarkistiske agitatorer byggede videre på bondebefolkningens kristne, messianske tradition – forventningen om indførelsen af gudsriget med ét slag – og omskabte den til en social bevægelse.²⁵

Anarkisterne

Den spontant rebelske indstilling, "Bevidstheden om Revolutionen som eneste Udvej", var ifølge

Soldage det normale for ”enhver alvorlig Spanier” i dette ”af Stat som Kirke mishandlede Folk”.²⁶ I Sevilla inkarneredes denne indstilling ikke mindst af *las cigarreras*, de cirka 5.000 tobaksarbejdere som på dette tidspunkt arbejdede på Real Fábrica de Tabacos, den gigantiske kongelige tobaksfabrik fra 1758.²⁷

Deres høje, udfordrende Barme byder Alverden [...] Trods. [...] De skærer Tænder af Lidenskab ved Synet af en smuk Mand – men en smuk Kvinde kaster de Snavs paa. [...] Hun er altid parat til Tumult, det er hende, der kaster den første Sten, de fængende Feltraab udgaar fra hendes Mund. Hun er det musserende Element, den indre, prikkende Uro. Og naar Proppen gaar af, er hun Knaldet og Skummet, alt det som skræmmer Kvinder og fryder Mænd.²⁸

Revolte og erotik hænger smukt sammen for Car-mens søstre.

Mere verbalt formuleret var indstillingen hos to gamle landarbejdere, far og søn på henholdsvis 89 og 72 år, begge spændstige og rørige. Ifølge *Soldage* mødte Nexø dem i toget fra Sevilla mod Cordoba i januar 1903, ifølge en senere artikel i *Politiken* derimod i bjergbyen Íllora i februar.²⁹ Om det nu var det ene eller det andet sted, så udlægger den gamle landarbejder meget plastisk revolutionens program – denne og alle andre sociale revolutioners meget enkle og let forståelige program: Først skal der kappes 25.000 af de øverste hoveder, og

“[...] det kommer nok, Revolutionen kommer! Saa faar vi Republik, og Øvrigheden kommer til mig og de andre og siger: Værsgod, du har dyrket Grevens Jord i alle de Aar, og han har spist Af-

grøden; nu er den din, du maa selv spise alt hvad der gror paa den! Og vil du have dine Børn paa Universitetet, værsgod, Døren staar aaben. Eller vil du gøre en Rejse, kanske ind og se Alhambra, eller op til Hovedstaden? Værsgod, det er blot at stige i Toget. – Se det bliver den ny Øvrigheds Bestilling, ikke at suge Kraften af det Brød vi spiser, men at hjælpe os til vort eget: kom her, det skal du se! og kom her, det skal du smage! Det bliver skønt at leve saa, ikke sandt Søn-neke?”³⁰

Nexø drager videre til en bjerglandsby, som i *Soldage* kaldes ‘landsbyen X’, men som andetsteds kaldes ved sit navn, Íllora. Byen ligger cirka 30 kilometer vest for Granada, oven for vegaen (sletten). Når Nexø vælger at sløre både byens og de omtalte personers identitet, skyldes det givetvis sikkerhedshensyn. Spanien havde også en ambassade i Danmark, og alt for præcise angivelser af navne og adresser på andalusiske anarkister ville hurtigt kunne nå frem via brev eller telegraf fra en ambassadefunktionær i København til gendarmeriet i Granada.

Anledningen til Nexøs besøg var, at der skulle dannes en aflægger af ‘føderationen’, hvilket i denne forbindelse må betyde Unión Republicano, en paraplyorganisation af mange små republikanske partier. Og anledningen hertil kan have været det forestående parlamentsvalg den 26. april 1903. Desuden skulle der afholdes et agitationsmøde for at fejre 30-året for *el pronunciamento*, det vil sige ud-råbelsen af den første spanske republik den 11. februar 1873.

Mødet begynder, der er 3-400 mand tilstede.

Don Louis lægger ud med et Angreb paa Staten. "Kapital, Kirke, Stat – en nydelig Treenighed!" raaber Alfonso og rækker tre Fingre i Vejret. Udenfor paa Gaden summer det forsamlede Menneskemylder, som tror det allerede skal gaa løs i Aften; henne paa et Gadehjørne blinker nogle Gendarmuniformer i Maanelyset.³¹

Nexø må i denne situation sende en tanke til hjemlandet:

I Danmark kender vi ikke meget til Tale- og Trykkefrihed ud over Navnet; de to Ting har man i al Fald i Spanien. Hvad vilde man hjemme, hvor de republikanske Ideers Anvendelse paa Regeeringsformen ikke engang drøftes af de fremmeligste Politikere, sige om en Forsamling – oven i Købet af Husmænd – der efter en ubunden Kritik af det bestaaende vedtog "ved alle Midler" at styrte Dynastiet og indføre Republiken?³²

Anarkisten Alfonso

Blandt de portrætterede husmænd er der én, der skiller sig særligt ud. Alfonso M. er

Leder af de Revolutionæres Agitationsudvalg. Han er 26 Aar og spinkel, springer mere end han gaar, og har et barnligt Øboansigt med sværmeriske Øjne. Lidt indfaldent ved Tindinger og Kindben tyder paa Fanatisme, og Don Louis hvisker til mig at han er fanatisk Anarkist.³³

Blandt sådanne fattige husmænd møder Nexø den spanske *grandeza*:

Og os – de Fremmede – omgiver de fra første Øjeblik med en Velvilje, en forfinet Hensyntagen, som

skulde forudsætte mange Slægtsled af nedarvet Adel. De leder Samtalen ind paa vore Enemærker for at vi ikke skal kede os, plukker Blomster til min Hustru, udsøger Vejens bedste Steder til os.³⁴

Og Alfonso klatrer op i klipperne for at plukke en gren fra et blomstrende mandeltræ til gæsterne. "Alfonso gør et kaadt Spring. Han har røde Pletter i Tindingerne."³⁵ Om aftenen holder han en kort, kraftig allegorisk tale om ulven (kapitalen) og stor-ken (arbejdet).

Næste morgen forhindrer Alfonso og et par andre husmænd Nexø i at betale krovrerten for opholdet – de er byens gæster. Hr. og fru Nexø har planlagt at vandre til Granada for at se vegaen, men Alfonso har tilfældigvis et ærende i den retning og har lånt et æsel foruden sit eget. Dem kan gæsterne ride på, mens Alfonso og hans otteårige søn går.

Alfonso er brændende ateist, og ser han et vej kors, sparker han det om. "Han siger ikke den almindelige spanske Hilsen: Gaa med Gud! men Sundhed!"³⁶ Han er fjende af kirken og myndighederne, men har ingen uvenner blandt sine medmennesker. Han virker ikke blodtørstig som den gamle landarbejder, der ville starte revolutionen med at 'kappe 25.000 af de øverste hoveder'.

"Jeg har endnu aldrig været i nogen Situation, hvor jeg behøvede at forsvare mig mod mine Medmennesker eller de mod mig." – "Men De er jo netop paa Krigsfod med Samfundet," indvendte jeg. "Med Magtranerne ja, men ikke med mine Medmennesker; de fortrædiger mig ikke, og jeg tror nok hellere jeg vilde dø end fortrædige

nogen af dem. Alle Mennesker, som ikke er kommet for nær ved Magten, er jo gode [...].”³⁷

Nexø bemærker desuden to egenskaber ved ham, som adskiller ham fra de fleste spaniere: Han er god ved dyr, og han ryger ikke.

”Jeg holder ikke af at være Slave af noget,” siger han, ”og vi Spaniere kan ikke ryge uden at blive Slaver af Tobaken.” Men hans Afholdenhed gælder kun ham selv. ”Vil du have den?” spørger han sin Søn, da jeg byder ham selv en Cigaret. Drenge ryster paa Hovedet med komisk Alvor. De to behandler i det hele hinanden som Voksne.³⁸

Alfonso følger dem helt ind til Granada, idet han og hans otteårige søn vil besøge en tante dér. Men det er kun et påskud for, at Nexø’erne skal ride og ikke gå den lange vej. Ved afskeden vender Alfonso og hans søn straks om og rider hjem om natten; hans små marker kan ikke undvære ham i endnu et døgn.

Anarkisten Alfonso! Han har sat alle personlige Hensyn til Side for vor Skyld, og nu rider han hjem til sin Husmandslod lykkelig over sin Handling, talende fortroligt med sin lille Søn som med en Broder, i Fred med alle Mennesker. Og en Dag lyder Signalet til den store Omvæltning, han springer op i hæftig Glæde, rede til at ofre sit Liv for den nye Lykketid – og falder igen, strakt til Jorden af en Gendarms Kugle. Og den gamle Tid lunter videre hen over hans Lig. Saadan vil det gaa ham.

Og alligevel! Naar jeg nu og da famler efter et Forbillede, søger et helt Menneske, en der var værd at efterligne eller i al Fald misunde – kommer jeg altid til at tænke paa Anarkisten Alfonso.³⁹

Et maskulint ideal

Direkte spor af Alfonso, som var ’rede til at ofre sit liv for den nye lykketid’, findes i Nexøs mærkelige hyldestdigt ”Vaadesang” til den danske anarkist Sophus Rasmussen, som i 1907 skød en betjent, der ville anholde ham, og dernæst sig selv. Og ligesom Alfonso ikke ryger tobak, fordi han ikke vil ’være slave af noget’, således heller ikke de unge anarkister i *Pelle Erobreren’s* fjerde bind:

Jegets Hellighed fyldte dem og fik dem til at op-
røres over alle Aag; de begyndte indefra med at
afkaste dem, røg og drak ikke – vilde ikke være
Slaver af noget.⁴⁰

Men Alfonsoskikkelsen har en langt dybere betydning end den at levere bificurer til senere Nexøværker. Den blødhjertede, idealistiske, fattige og ridderlige anarkist Alfonso var efter Nexøs opfattelse en fantast, en drømmer. Men hvor var verden henne uden fantasme og drømme? Anarkisternes ukoordinerede oprør gav nok ikke mange resultater, men hvad havde dansk snusfornuft vel udrettet over for fattigdommen? Alt andet lige: Der var den menneskelige lødighed og værdighed til forskel.⁴¹

Nexøs yndlingsroman var Miguel de Cervantes’ *Don Quijote*, romanen om alle tiders blødhjertede, idealistiske, fattige og ridderlige fantast. Alfonso er en Don Quijoteskikkelse. Og med ham er vi kommet så langt som tænkes kan fra ungdomsforfatterskabets pjokkede, selvoptagede, fordrukne, svagelige, liderlige, kyniske og degenererede mænd. Fra lotterisvensken, fra fortælleren i *Det bødes der for* –, fra Halvor Purgesenius og Jørgen Rag, fra skomagermester Frank, fra Karl Bauder og de andre. Nexø har omsider kunnet fremstille en positiv mandsskikkelse, et maskulint ideal.

Alfonso er en mand med høje åndelige og politiske idealer, som han står inde for med sit liv. Men han er samtidig omsorgsfuld og generøs over for sin næste, over for børn og dyr såvel som over for de fremmede gæster. Han er karakteristisk ved at have forenet sin maskuline handlekraft med en forsorgsmæssig, feminin side, med sin anima. Herved foregriber Alfonsoskikkelsen selveste Pelle Erobreren, da Pelle omsider har fundet sig selv i romanværkets fjerde og sidste bind, *Gryet*.

Nexø så klart, at Alfonso var noget særligt blandt dem, han mødte i Íllora. Og han *blev* også noget særligt.

Familietraditionens Alfonso

Da Nexø havde udgivet sine *Erindringer* i 1930'erne, modtog han flere takkebreve fra pårørende til dem, han havde portrætteret. Et gennemgående træk var, at brevskriverne fandt Nexøs portrætter ram-mende og sande. På den anden side findes der i *Erindringer* og andre af Nexøs ikkefiktionale værker ubestrideligt også episoder og personer, som af symbolske, kompositoriske eller andre årsager er frit opdigtede. Nexø var ikke historiker, han var digter.

I *Soldage* skildrer Nexø et møde og en gemytlig sam-tale med Cordobas bøddel, som i en flot scene reci-terer den spanske romantiske forfatter José de Es-procedas berømte digt "El verdugo" ("Bøddlen"). Sandsynligheden taler dog for, at scenen er frit op-digtet som en dramatisk ramme om Nexøs oversæt-telse af Esproncedas digt.

Så er portrættet af Alfonso M. mon også for godt til at være sandt? Er Alfonsoskikkelsen mon ikke

nærmest en symbolsk sammenfatning, en potense-ring af alt det, Nexø fandt tiltalende ved de spanske anarkister?

Alfonso M. er højst virkelig. Og de træk, Nexø be-skriver ham med, kunne hans efterkommere små hundrede år senere klart genkende ham i. Nexøs billede svarede på afgørende punkter til familietra-ditionens billede af Alfonso M. Kun slører Nexø billedet ved udeladelsen af hans efternavn og hjemby samt ved at gøre ham ti år yngre. Alfonso M. var ikke 26 år, da Nexø mødte ham, men 36, tre år ældre end Nexø selv.

Hans fulde navn var Alfonso Molina Pérez. Han var født 1866 i Íllora og døde sammesteds i februar 1947, godt 80 år gammel. Nexøs spådom om hans tidlige død gik altså ikke i opfyldelse.

Han blev gift med Josefa Argüelle i november 1892 og fik fire børn med hende: Mariana, Andrés, María og Pedro. Det kan være sønnen Andrés Mo-lina Argüelle, født i oktober 1895, i februar 1903 altså netop otte år, som fulgte med på turen til Granada.⁴² Det kan bekræftes, at der dengang var en tante i Granada (ved navn Anica). Det kan også bekræftes, at Alfonso Molina ikke røg.

Hans adresse i 1903 var Calle de Osario; senere flyttede han til Calle Alta. Den først anførte adresse ses indført med barnlig håndskrift, sandsynligvis Alfonso Molinas egen, i en notesbog, Nexø med-bragte under rejsen 1902-1903.⁴³

Alfonso Molina havde to øgenavne i Íllora. Det ene refererede til hans ivrige, impulsive måde at bevæge sig på, hans karakteristiske spring, som Nexø frem-

hævede. Derfor kaldte man ham 'Græshoppen'. Selv kunne Alfonso Molina bedre lide sit andet øgenavn, der refererede til hans stærke politiske engagement: *Alfonso el de la sociedad*, 'Samfunds-Alfonso'.

Han ejede efterhånden en del land, men havde ry for i nogen grad at forsømme jorden til fordel for læsning og politisk arbejde. (At forsømme sin jord til fordel for læsning er, som enhver spanier ved, et don quijotesk karaktertræk.) Han var en markant personlighed, og han blev en anset skikkelse i Ílloras arbejderbevægelse og kommunalpolitik.

På et tidspunkt tilsluttede han sig Partido Socialista Obrero Espanol (PSOE), det spanske socialdemokrati, som etablerede en partiafdeling i Íllora 1911. Her fik han et nært forhold til den kendte politiker Fernando de los Ríos fra Ronda; Ríos beklædte flere forskellige ministerposter under Den anden spanske Republik 1931-1939 og gik efter Francos magtovertagelse i 1939 i eksil i USA. Han regnes for en af spansk socialismes mest fremtrædende tænkere og repræsenterede en humanistisk og anti-totalitær form for socialisme.

Alfonso Molina holdt af at rejse, og han holdt af at læse; han sad gerne i skyggen af et træ med en bog. Men efter Francos magtovertagelse, da Alfonso Molina var 73 år, måtte han holde en lav profil også på dette punkt. Hans anarkistiske og socialistiske pjecer og bøger blev gravet ned i haven – og gravet op, når han ville læse i en af dem.

Alfonso Molina var, som Nexø skrev, indædt fjende af den katolske kirke. Som dreng havde han haft et nært forhold til nogle af byens præster, men som

ung havde han brudt med kirken. Han forsøgte (uden held) at forhindre, at en af hans døtre blev døbt. Hans hilsen var, som Nexø bemærkede det, ikke den almindelige *vaya con dios*, 'gå med Gud', derimod *paz, caballeros*, 'fred, mine herrer'. Men på dødslejet var hans sidste ord: 'Åh, min Gud.' Han blev efter ønske begravet med sine elskede pjecer og bøger i kisten.⁴⁴

Der bestod ingen forbindelse mellem Nexø og Alfonso Molina efter deres møde i 1903. Og ind til 1995, hvor jeg opsøgte den, havde Alfonso Molinas familie ingen anelse om, at han var portrætteret i en dansk bog, som var oversat til adskillige sprog.

I 2004 udkom *Soldage* som den første af Nexøs bøger på spansk, oversat af Blanca Ortiz Ostalé: *Días de sol*.

Karl Larsen

Det har altid været Andalusien, der som den sydligste og mest eksotiske region, med de arkitektoniske minder fra maurisk tid, med sigøjnerne og nærheden til det mørke Afrika virkede mest dragende på (også) danske litterære Spaniensrejsende. Og det er et mærkværdigt sammentræf, at den lange danske tradition for rejseskildringer fra Andalusien begynder med den dengang 25-årige senromantiker Christian K.F. Molbechs *En Maaned i Spanien. Nogle Reisebilleder* fra 1848. Altså den Molbech, hvis enke knap 50 år senere sendte den 25-årige Nexø af sted sydpå. Senere fulgte H.C. Andersen og en lang række andre forfattere, men her skal for sammenligningens skyld kun omtales tre fra Nexøs egen 1860'er-generation, som berejste Syden cirka samtidig med ham: Karl Larsen, Johannes V. Jensen og Sophus Claussen.

J. F. Williamson.
MALACA-1889-

På baggrund af en rundrejse i Spanien udgav Karl Larsen i 1898 den lille bog *Modet og den blanke Klinge. En spansk Parafase*. Den kosmopolitiske Larsen udgav mellem 1893 og 1904 adskillige rejsebøger, alle stramt komponerede, skarpt iagttagede og med præcise psykologiske studier. I *Modet og den blanke Klinge* portrætterer han Spanien gennem en ung, akademisk uddannet embedsmand, Francisco, som fortælleren træffer i Sevilla og rejser til Madrid med. Francisco påtager sig rollen som guide og tager fortælleren med til Madrids våbenstruttende tøjhusmuseum og til tyrefægtning. Fortælleren lader sig modstræbende rive med af Franciscos begejstring og betage af en tyrefægters ”Raa Viljeskraft [...] denne rent allerhovedes Dødsforagt”.⁴⁵ Tyrefægteren bliver dræbt i arenaen minutter senere, men tyrefægtningen selv går videre, og en ny celebritet får sit gennembrud som *espada* (den, der dræber tyren med sit sværd). Bogen slutter:

Dette Spanien med dets fordums Vælde og sine Helte, der med Klingen i Haand havde erobret Verdener af Land og Skatte, var det ikke netop efterhaanden blevet kun Ruiner i et gribende Forfald og glimrende Fantaster, som følte Blodet banke i Begejstring for det blotte, bare genstandsløse Mod og for den lynende, den blanke Klinge! –⁴⁶

Som Nexø lod også Larsen sig betage af spaniernes dødsforagt og skødesløse forhold til tid og penge, men med den forskel der ligger i valget af karakteristisk hovedfigur: en statsembetsmand henholdsvis en anarkistisk husmand. Larsen fremstiller aficionada-

Også maleren J.F. Willumsen søgte inspiration i Spanien omkring århundredeskiftet. Her ses en ”Gade i Alora” fra 1889.

doen Franciscos ’glimrende fantasme’ som formåls- og orkesløs, mens Alfonsos fantasme for Nexø blev en åbenbaring af menneskelighed. Det kan tilføjes, at Nexø kendte Larsens bog,⁴⁷ og at Nexø og Larsen blandt meget andet delte en dyb betagelse af Cervantes og hans roman om fantasten *Don Quijote*. Nexø opbevarede livet igennem blandt sit materiale om Cervantes også en artikel af Larsen fra *Tilskueren*’s temanummer om Cervantes, maj 1905.

Johannes V. Jensen

Johannes V. Jensen besøgte Spanien i 1898, altså midt imellem Nexøs to rejser. Herfra skrev Jensen en serie reportager til *Politiken* om ”Spanien under Krigen 1898”. Det drejer sig om den cubanske uafhængighedskrig, som var udbrudt i 1895, og hvis virkninger i Spanien Nexø som nævnt selv havde skrevet en serie artikler om i 1896. Jensens reportager indgik 1901 som første halvdel af bogen *Den gotiske Renaissance*. Hans indtryk fra Spanien fremgår også af novellen ”Dolores” fra bogen *Intermezzo*, der udkom i 1899.

Nexø og Jensen færdedes på omtrent de samme steder, så de samme turistmål, vandrede i Sierra Nevada, var en smuttur i Tanja. Og begge kom de til Spanien omkring århundredeskiftet som unge radikale. Men da Jensen gerne så en ’gotisk renæssance’ udgå fra industrialismens hjemlande, forblev han en udenforstående i Spanien. Mens Nexø straks følte sig hjemme i den spanske almue, beklagede industrialismens fremmarch i Nordspanien og modtog afgørende sociale impulser i Andalusien, bekræftedes Jensen i en medbragt ekstrem individualisme, vulgærdarwinisme og moderne maskindyrkelse.

Nexø priser Sevillas *cigarreras*, Jensen finder dem hæslige og foreslår dem i ”Dolores” forsendt

”i Læssevis til at udbedre de hollandske Diger med.”⁴⁸ Og mens Nexø forlader Spanien tændt af livsglæde og optimisme, indgår fortælleren i Jensens ”Dolores” afslutningsvis en pagt med Satan selv. I bytte for sin sjæl modtager han hele Spanien, til kolonisering, nedrivning, planering og efterfølgende modernisering. Selv sammenfatter Jensen i ”Dolores” fortællerens udbytte af rejsen således: ”Jeg skulde rejse som den samme jeg var, da jeg kom, for jeg havde bragt mig selv med.”⁴⁹ Og dette gælder ikke kun novellens fortæller, men også Jensen selv. Ifølge *Den gotiske Renaissance* opdagede Jensen nemlig på sin første dag i landet, at den spanske ”Race [...] var en underlegen”⁵⁰, og han indså klart, at der ”netop nu forestaar en evropæisk Kamp mere af Race end af Territorialhensyn”, hvori ”det spanske Folk skal udslettes af Folkene [...] direkte og gennem Blanding med bedre Folk.”⁵¹ Til alt held havde Jensen selv ”den Lykke at staa paa det Parti, der maatte sejre”⁵² i den forestående racekamp.

Soldage er jævnlgt blevet sammenholdt med *Den gotiske Renaissance*, hvilket er meget naturligt: Sammenligningen illustrerer plastisk forskellen på de to forfattere, navnlig i deres syn på industrialismen. Det er endog blevet påstået, at Nexø skulle have skrevet *Soldage* som et direkte svar på *Den gotiske Renaissance*. Men skønt litteraturhistorikere, som lever i bøgernes verden, kan få en sådan tanke, så er det nok at gøre Jensen for megen ære. Nexø har muligvis læst Jensens Spaniensartikler i *Politiken*, men han har ikke på noget tidspunkt kommenteret dem offentligt.

Sophus Claussen

Soldage's kompositoriske fællesskab med Sophus Claussens rejsebog *Valfart* er nævnt tidligere. *Valfart*

udspiller sig ganske vist i Italien, ikke i Spanien. Men rejsen afstedkom nogle omvæltninger i Claussens liv og forfatterskab, som på mærkværdig vis er parallelle med de omvæltninger, rejserne i 1894-1896 og 1902-1903 bevirkede for Nexø.

Også Claussen, som var entusiastisk radikaler – han blev senere medstifter af Det radikale Venstre – havde forladt Danmark i lede over den hjemlige politiske valenhed. Og som Nexø mødte sin Alfonso, stiftede Claussen venskab med den italienske socialistleder Claudio Treves. På baggrund af en italiensk kærlighedsaffære og i dialog med Treves udviklede Claussen da en vision om en erotisk funderet sammensmeltning af kunst, liv og social politik. Det var hans ambition at transcendere og forene kunstens, politikens og kærlighedens verdener. Projektet havde slående ligheder med den vision, der ligger bag *Pelle Erobreren*. Andetsteds er der redegjort for det udtryk, denne vision fik i, hvad Claussen selv opfattede som sit hovedværk: skuespillet *Arbejdsken* fra 1898. Men i modsætning til Nexø opnåede Claussen kun meget lidt publikumsforståelse for sit projekt, og han forlod det.⁵³

Tilsvarende er *Soldage* blevet til på baggrund af én rejse, som frigjorde forfatteren erotisk, og en anden rejse, der gav ham øjne for sensualiteten som overgribende, universelt livsudtryk. *Soldage* rummer i sig en vision om en stor, sensuelt funderet sammenhæng i tilværelsen, herunder sammenhæng mellem personligt og politisk liv.

Således er afstanden mellem Danmarks store såkaldte ’æstet’ og ’indadvendte symbolist’ Claussen og vores verdensberømte såkaldte ’socialrealist’ Nexø nok mindre, end man normalt har antaget.

Modtagelse

Ved sin fremkomst fik *Soldage* en overfladisk og blandet, men overvejende positiv modtagelse. Mærkeligt er det dog, at *Venstres Folkeblad*, Ringsted kun bragte en kort, yderst overfladisk omtale, der hovedsageligt drejede sig om Nexøs uretfærdighed over for rejselandet Italien. Bladet havde jo ellers sin store andel i bogens tilblivelse, idet Nexø havde finansieret rejsen som udsendt korrespondent fra netop *Venstres Folkeblad*, Ringsted og andre blade.

Politiken anmeldte den med næsten et halvt års forsinkelse ved digterkollegaen Viggo Stuckenberg:

Andersen Nexø er saa oprindelig en Kunstner, at alt hvad han har set, altid fødes i hans Erindring med det nøjagtigste Udtryk. Hans Sind er saa dirrende modtageligt, at det farves øjeblikkeligt. [...] Der hviler den højeste Luft over de Ord og Billeder, hvormed han maler Andalusien [...]. Hans Sympati er tydelig nok, hans Vilje er hos dem, der arbejder Pengene frem, ikke hos dem der bruger dem. Men hans Glæde har den bredeste Menne-skefavn.⁵⁴

Forudsigeligt nok lod flere konservative aviser sig irritere over bogens politiske tendens. *Ribe Stiftstidende* fandt den 'flabet',⁵⁵ dagbladet *Dannebrog* mente jævnt hen, at det ikke havde været noget større tab for litteraturen, om bogen ikke var blevet trykt.⁵⁶ *Berlingske* beklagede sig over "en lang Række Variationer om Systemskifte, inden- og udenrigsk Politik og meget andet ganske uvedkommende".⁵⁷ Endvidere mente bladet, at bogens løse komposition var gammeldags, og fremhævede Karl Larsens *Modet og den blanke Klinge* på *Soldage*'s bekostning.

Den bedste af alle anmeldelser stod i *Vestjyllands Social-Demokrat*, som – i lighed med mange anmeldelser efter Nexøs bekendelse til kommunismen i 1919 – snarere anmeldte forfatteren end hans bog. Forholdet mellem Socialdemokratiet og Nexø var i disse år inden *Pelle Erobreren*'s fremkomst anstrengt, præget af gensidig skepsis mellem et stort parti, der satte en ære i at være disciplineret organiseret, og så denne uregerlige bornholmer, der i sine værker hidtil havde demonstreret større kærlighed til landlige særlinge end til organiserede byarbejdere. Og nu fremviste han tilmed tydelige anarkistiske sympatier. Som sin slutreplik i en polemik 1901 med arbejderbevægelsen vedrørende et tilfælde af en fagforenings magtmisbrug over for et medlem havde Nexø skrevet: "Arbejdernes Velfærd er mig i denne Sag alt; Førernes Velfærd er mig derimod fuldstændig ligegyldig."⁵⁸

Under overskriften "Dagens Text" fik Nexø nu læst teksten:

Hr. Andersen-Nexø [...] kender den pjaltede, forhutlede og fortrukne Proletar [...]. Men han kender lidet eller intet til den stræbsomme og flittige Arbejder, der søger at højne sig selv og sin Stand ved Organisation og godt Kammeratskab. Saa snart Talen er om organiserede Arbejdere løber den ellers udmærkede Forfatter ganske rundt i Støvlerne. [...] Og det er ikke fri for, at Forfatteren foretrækker [...] den dasende men fribaarne Sydlænding for den stræbsomme og flittige Dansker, som trækker en ny Nathue ned over Ørerne for hvert Systemskifte.⁵⁹

At *Soldage* måske også var noget andet og dybere sammenhængende end blot en fordringsløs, munter

Villa Gryet kort efter familiens indflytning i 1904. Nexø står ved stakittet, Margrethe og de to døtre ved døråbningen.

rejseberetning krydret med politisk polemik, det havde kun digteren Stuckenberg, som i 1894 havde publiceret side om side med den unge Nexø i *Taa-net*, øje for. Nexø var ham taknemlig for anmeldelsen i *Politiken*, som fortsatte:

Andersen Nexø træder i sin sidste Bog sine egne Fodspor saa tydeligt, at man læser den med lige saa stor Glæde som en helt god Roman. Alt det dagligdags rosende, som kan siges om den, er let sagt. Dens Væsen er dens uskrømtede, selvstændige Jeg. I Øjeblikket er alle Værdier forskudte, undtagen for den, hvem Livet er blevet en personlig Enhed.⁶⁰

Anden udgave

Den politiske polemik i *Soldage*, som i 1903 var faldet den konservative presse for brystet, forekom senere også Nexø selv at være for tidsbundet til uændrede optryk. Der var i 1909 udkommet en oversættelse til tysk ved Emilie Stein, baseret på første udgave; men da bogen i 1924 skulle genudgives på Wöhrles forlag i Konstanz, som Nexø dengang selv var parthaver i, reviderede han den. Redaktionen af denne anden tyske udgave, hvori den politiske polemik mod danske forhold stort set er udeladt, og hvori to nye kapitler er indføjte, ligger også til grund for den danske andenudgave fra 1925, for alle senere udgaver på tysk og for alle de

oversættelser til engelsk, russisk, slovensk og svensk, der fulgte.⁶¹ Men forkortelserne tilslører i nogen grad den udvidelse af Nexøs sociale og politiske horisont, som var et af rejsens varige udbytter.

Villa Gryet

Den 17. maj 1904 skrev Nexø til Gyldendal: ”Fra Dags Dato Adresse: Gryet, Espergærde.”⁶² Den gæld, Nexø havde stiftet til forskellig side i sine unge år, var for længst betalt tilbage. Hans forfatterskab indtjente nu så meget, at der kunne spares op, og Nexø var alle dage et ordensmenneske og en god økonom.

Huset på Stokholmsvej lå ikke i det egentlige Espergærde, som dengang kun var et lille fiskerleje med nogle få huse, men ovenfor, i den landlige Mørdrup Strandvang. Grunden var på knap 1.200 kvadratmeter, boligarealet cirka 220 kvadratmeter i to etager, hvortil kom en kælder, som vistnok blev udgravet af Nexø selv.⁶³ Prisen var cirka 9.000 kroner.⁶⁴ Huset ligger der endnu og er sidst blevet handlet for cirka fem en halv million kroner. Det har været en stor satsning. Dengang som nu var det kun en lille håndfuld danske forfattere, som kunne leve alene af at skrive.

Nexø navngav huset Gryet efter et ældgammelt heligsted i Bodilsker sogn på Bornholm. Fra bronzealder til vikingetid havde det været i brug som gravplads; det rummer knap 70 store bautasten, men har omfattet flere. Men ordet ’gryet’ peger jo desuden fremad.

Pelle Erobreren’s fjerde og sidste bind fik også navnet *Gryet*, og det samme gjorde i bogen den ejendom i

Brønshøj, som Nexø lader Pelle flytte ind i til sidst. I begge tilfælde besluttede Nexø sig for at bruge navnet Gryet, efter at trykmanuskriptet var afleveret til sætning: Det er indføjet under korrekturlæsningen.⁶⁵

Som nabo fik familien Nexø den skole med 80 børn og én lærer, som nu kaldes Espergærde Skole, men hvis skoledistrikt dengang omfattede både Tiberup, Espergærde og det meste af Mørdrup.⁶⁶ Men familien Nexøs to døtre blev i nogen tid undervist hjemme af forældrene selv.

Med en kort afbrydelse i forbindelse med skilsmis- sen fra hans første kone boede Nexø her i alle årene fra 1904 til 1923. Her skrev han blandt andet *Pelle Erobreren* og *Ditte Menneskebarn*. Huset blev gennem årene også mødested for mange kunstnere og politikere, legale såvel som mindre legale, danske såvel som udenlandske, ligesom Mathilde Andersen, Nexøs mor, boede her i perioder.

Villaens afsides beliggenhed i det fjerne Espergærde gjorde dog også de spontane besøg af venner som Jakob Hansen sjældnere. De socialdemokratiske politikere Peter Sabroe og A.C. Meyer havde været hyppige gæster i det nexøske hjem før flytningen, men også deres besøg tyndede ud.⁶⁷

Ellers lå huset omgivet af marker og med vidt udsyn over sund og land fra førstesalen, hvor Nexø havde sit arbejdsværelse.

Her var arbejdsro.

